

Г.В. Козаченко, д.е.н., проф.

А.С. Арзуманян, аспірант

Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

Підприємництво та підприємницька діяльність: зміст категорій

Для подальшого розвитку теорії підприємництва та операціоналізації її концептів важливим є уточнення змісту її фундаментальних категорій - «підприємництво» та «підприємницька діяльність». Показано, що в Україні підприємництво розглядається в двох аспектах: як економічна категорія та як підприємницька діяльність, у визначенні змісту якої використовуються різноманітні імперативи. Підприємництво як економічну категорію пропонується розглядати як економічні відносини суспільства та економічних агентів, пов'язані з пошуком, створенням та комерціалізацією інновацій, які з потужною рушійною силою розвитку економічної системи країни. Поняття «підприємницька діяльність» має об'єктивізувати категорію «підприємництво», що забезпечує її використання у прикладних дослідженнях та практичній діяльності. Підприємницька діяльність і у законодавстві, і в науковій літературі розглядається як комерційний вид господарської діяльності, тобто господарська та підприємницька діяльність співвідносяться між собою як загальне та часткове. Для відокремлення із загального поняття «господарська діяльність» поняття «підприємницька діяльність» використовують низку ознак. Тому є підстави стверджувати про певне порушення взаємозв'язку категорій «підприємництво» та поняття «підприємницька діяльність», оскільки інноваційність як фундаментальна ознака підприємництва у тлумаченні змісту підприємницької діяльності втратила вирішальне значення.

Показано наявне ототожнення понять «підприємницька діяльність» та «бізнес», що не можна визнати коректним. Запропоновано виділити з підприємницької діяльності ту її частину, якій, дійсно, притаманна інноваційність (пошук та комерціалізація інновацій) і позначити таку діяльність як венчурну.

Ключові слова: теорія підприємництва, категорія, поняття, підприємництво, підприємницька діяльність, господарська діяльність, ототожнення, венчурна діяльність.

Постановка проблеми. Підприємницька діяльність є однією з найважливіших складових сучасної економіки, а її активізація – одним з реальних шляхів поступового розвитку економіки будь-якої країни. Проблематика підприємницької діяльності надзвичайно різноманітна і незважаючи на тривале вивчення дотепер містить низку питань, які або ще не отримали вирішення, або їхнє вирішення вже не відповідає сучасній ситуації в економіці країни через незавершеність теорії підприємництва.

Фундаментальними категоріями теорії підприємництва є категорії «підприємництво» та «підприємницька діяльність», стосовно яких в економічній науці та практиці дотепер спостерігається певне розмаїття думок, а із законодавчим визначенням їхнього змісту не погоджується більшість учених, які вважають, що ці визначення розкривають зміст зазначених категорій не повною мірою. До деякої міри саме тому науковці (і в Україні зокрема), які розглядають теорію підприємництва, виходять з власного визначення змісту поняття «підприємництво», завдяки чому зміст категорій «підприємництво» та «підприємницька діяльність» постійно уточнюється і конкретизується, поповнюється новими елементами, що становляться самостійними об'єктами дослідження.

Категорії «підприємництво» та «підприємницька діяльність» широко використовуються у дослідженнях різноманітних проблем у низці соціально-гуманітарних наук. Саме тому доцільним є уточнити зміст цих категорій та виявити особливості їхнього застосування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З'ясуванню сутності підприємництва, основних рис підприємця у світовій економічній науці увагу приділяється протягом майже трьох століть. Історію становлення теорії підприємництва (Р. Кантільйон), доведеність зв'язку прибутку та ризику (Ж.Б. Сей, Ф. Найт), діяльнісний, психологічний та функціональних підходи до пояснення сутності підприємництва, сучасний погляд на підприємництво (П. Друкер) у наш час докладно описано не лише в науковій (наприклад, [1,2,3]), а й у навчальній літературі (наприклад, [4,5,6]). Багато з концептів теорії підприємництва вже операціоналізовано у підприємницькій діяльності.

Особливу увагу на стику XIX-XX століть у вивченні підприємництва звернено на його інноваційність (А. Маршалл [7], Й. Шумпетер [8,9]). Дотепер у науковій спільноті активно підтримується думка Й. Шумпетера та його послідовників (наприклад, П. Друкера [10]), що підприємництво – це створення чогось нового (інновацій та нових комбінацій використовуваних ресурсів), діяльність, змістом якої є створення нововведень (інновацій) та їхня комерціалізація, нагородою за що виступає прибуток.

Звичайно, деякі положення теорії підприємництва, започаткованої кілька століть тому, набули усталеності, визнаються науковою спільнотою та операціоналізовано у практиці підприємницької діяльності, тоді як інші з позицій сьогодення виглядають дискусійними, потребують перегляду та переусвідомлення зв'язку категорії «підприємництво» з іншими категоріями економічної науки. Так, потребує уточнення зміст поняття «підприємницька діяльність», що є важливим для державного регулювання підприємницької діяльності, застосування норм права (низка норм законодавства застосовна лише до такого роду діяльності, зокрема санкції за порушення законодавства), зламу культурологічних стереотипів і упереджень, за якими суб'єкт підприємницької діяльності в Україні часто заздалегідь ототожнюється з порушенням соціальних і правових норм (осудливість підприємницької діяльності у суспільстві в Україні так і не вдалося остаточно подолати), статистики та нових галузей знань, до яких належить, наприклад, економічна безпекологія, в якій підприємницьку діяльність визнано об'єктом економічної безпеки.

Метою статті є розгляд змісту категорій «підприємництво» та «підприємницька діяльність».

Виклад основного матеріалу. Подальший розвиток теорії підприємництва та операціоналізація її концептів у контексті державного регулювання підприємницької діяльності, виявлення умов, що їй сприяють або перешкоджають, встановлення певних обмежень, доцільних з точки зору держави, мають виходити з чіткого розуміння змісту фундаментальних категорій цієї теорії, до яких у першу чергу належить категорія «підприємництво».

В економічній літературі поширеним є розкриття змісту категорії «підприємництво» з використанням поняття «підприємницька діяльність» (наприклад, [11-14]), що спостерігається не лише в наукових публікаціях, а й у нормах законодавства. Навряд чи такий підхід до розкриття змісту категорії «підприємництво» можна визнати коректним, адже виходить, що зміст досліджуваної категорії - «підприємництво» - розкривається за допомогою поняття, що її об'єктивізує - «підприємницька діяльність». Проте такий підхід має місце у законодавчих документах України. Так, за Господарським кодексом України (розділ 1, глава 4, стаття 42) [15] підприємництво є видом господарської діяльності, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку (розділ 1, глава 1, стаття 3).

У вітчизняній економічній науці зміст категорії «підприємництво» розглядається з використанням різних імперативів, що зумовлено, за П. Верханом, складністю та неоднозначністю підприємництва як економічного явища [16, с. 5] (табл. 1).

Розмаїття визначень змісту категорії «підприємництво» свідчить про її багатоаспектність, завдяки чому у намаганнях розкрити її зміст спостерігається варіювання від абстрагування від певного типу виробничих відносин до пов'язування підприємництва із загальноекономічним рівнем ефективності виробництва (на "ринковому рівні" результатом підприємництва є вже не просто продукт, а комерційний ефект, втілений у прибутку).

У наданих визначеннях змісту категорії «підприємництво» в основу підприємництва закладено новаторську ініціативну діяльність людини, а відтак чітко простежується акцентування на інноваційності підприємництва, незалежно від вибраного імперативу (тип поведінки, тип господарювання, суспільні відносини тощо). Тобто більшість дослідників спираються на концепцію Й. Шумпетера, де у визначенні змісту категорії «підприємництво» вирішальна роль належить новаторській функції, завдяки якій повному поєднуються і використовуються ресурси.

Отже, у теорії підприємництва зміст категорії «підприємництво» тлумачиться по-різному, але поєднує наявні визначення її змісту визнання інноваційного характеру підприємництва. Тому виходячи з цього визнання, підприємництво слід розглядати як економічну категорію, зміст якої відображає економічні відносини суспільства та економічних агентів, пов'язані з пошуком, створенням та комерціалізацією інновацій, які з потужною рушійною силою розвитку економічної системи країни.

Категорію «підприємництво» об'єктивізує поняття «підприємницька діяльність», що дозволяє використовувати категорію в описі практики діяльності суб'єктів господарювання (юридична чи фізична особа, яка займається діяльністю з виробництва, реалізації, придбання товарів або іншою господарською діяльністю), у прикладних дослідженнях праксеологічного характеру. Адже саме в діяльності суб'єктів господарювання певним чином комбінуються фактори виробництва, використовуються різноманітні можливості для випуску та просування продукції, що задовольняє численні потреби споживачів.

Акцентування уваги у визначенні змісту категорії «підприємництво» на пошуку та комерціалізації інновацій має послугувати передумовою її операціоналізації у визначенні змісту поняття «підприємницька діяльність». Проте такого не спостерігається.

Імперативи визначень змісту категорії «підприємництво»

Імперативи визначення	Визначення змісту категорії «підприємництво»
Універсальна загальноекономічна функція ринкової економічної системи та господарсько-політичного середовища	Здійснення нових комбінацій факторів виробництва, його революціонізація і реформування шляхом використання різноманітних можливостей для випуску нового або старого продукту новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків, реорганізації виробництва [8, с. 199]
Соціально-економічне явище	Економічний та соціологічний феномен, якому притаманний як приватний, так і публічний характер, яке охоплює широкий спектр суспільних відносин (юридичні, психологічні, історичні) [17]. Отже, підприємництво можна розглядати одночасно як метод господарювання, спосіб господарської поведінки, особливий вид діяльності, тип економічного мислення, господарсько-організаційний вид творчості.
Метод господарювання	Самостійність, незалежність суб'єктів господарювання, економічна зацікавленість і відповідальність за прийняття й реалізацію своїх рішень [17]
Особливий тип мислення	Сукупність оригінальних поглядів і підходів до прийняття рішень щодо виробництва продукції та його умов, що об'єднує багатьох людей [17]
Особливий тип господарювання	Раціональне поєднання (комбінування) факторів виробництва на інноваційній основі і власній відповідальності, організація виробництва з метою одержання підприємницького доходу [18, с. 15]
Система життєдіяльності підприємств	Використання демократичних форм економічної діяльності, забезпечення для них права ініціативи у виборі сфери, форм, методів господарювання, економічної, організаційної і технічної творчості і новаторства [19]
Самостійне організаційно-господарське новаторство	Використання різноманітних можливостей для випуску нових товарів або старих новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо з метою отримання прибутків та самореалізації власної мети [4]
Певний тип господарської поведінки	Пошук й реалізація нових можливостей і нетрадиційних рішень у комерціалізації нових ідей: розроблення нових технологій, реалізація нововведень, застосування нових способів обслуговування споживачів і освоєння нових сфер прикладання капіталу [20, с. 8]
Особливий тип суспільних відносин	Раціональне поєднання факторів виробництва та ініціативи, прийняття підприємцем відповідальності з метою досягнення комерційного успіху і особистого задоволення майбутнім прибутком, що є можливим в умовах економічної свободи [3]
Імперативи визначення	Визначення змісту категорії «підприємництво»
Вияв економічної та організаційної творчості й новаторства	Генерація та використання ініціативи, творчості та новаторства в організації виробничої діяльності, зважування на ризик [21, с. 137]
Особливий тип діяльності	Самостійна організаційно-господарська діяльність на основі новаторства при виробництві нових або старих товарів із застосуванням нових методів, нових видів сировини, ринків збуту з метою отримання прибутків і самореалізації власної мети і підвищення власного та суспільного добробуту [12] Пошук і реалізація нових комбінацій, компонентів виробництва (оновлення продукції, технології, модернізації організаційних підходів) для задоволення реального й потенційного попиту [17]

Довідка: складено авторами

Тлумачення змісту поняття «підприємницька діяльність» найчастіше зводиться до такого: самостійна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [14, с. 368]. Господарська діяльність відповідно до розділу 1, глави 1, статті 3 Господарського Кодексу України тлумачиться як діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва,

спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність [15].

Як видно, у наданому типовому визначенні інноваційність як характеристика підприємництва в його класичному тлумаченні не згадується, а діяльність суб'єкта господарювання позначено як господарську, спрямовану на отримання прибутку (господарська діяльність комерційного виду). Тобто у визначенні змісту поняття «підприємницька діяльність» спостерігається деяка невідповідність змісту категорії «підприємництво», певний відрив від змісту цієї категорії.

За нормами законодавства України господарська та підприємницька діяльність співвідносяться між собою як загальне та часткове (за Господарським Кодексом України господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку - некомерційна господарська діяльність). Причому, відмінності господарської діяльності комерційного виду та підприємницької діяльності за Господарським кодексом України практично відсутні.

Для розмежування понять «підприємницька діяльність» та «господарська діяльність комерційного виду» і відокремлення поняття «підприємницька діяльність» із загального та, відповідно, більш широкого поняття «господарська діяльність комерційного виду» використовують низку ознак, призначенням яких є розкриття сутності підприємницької діяльності, окреслення кола суб'єктів та їхньої правосуб'єктності у сфері приватних і публічних прав та обов'язків [14, с. 368]:

безпосередність діяльності: діяльність має здійснюватись самостійно, безпосередньо і реально;

самостійність діяльності, основу якої закладають права власності;

систематичність: діяльність має бути повторюваною при її здійсненні;

легальність, яка реалізується шляхом дотримання конкретних вимог, прав і обов'язків, встановлених законодавством держави при здійсненні діяльності, а також узятих суб'єктом підприємницької діяльності зобов'язань;

ризик діяльності: у процесі реалізації права на заняття підприємницькою діяльністю суб'єкт підприємницької діяльності постійно ризикує завдати збитків своєму майну;

орієнтація діяльності суб'єкта підприємницької діяльності на отримання прибутку, який є узагальнюючим показником фінансових результатів підприємницької діяльності.

Як видно, серед ознак, за якими слід виділяти підприємницьку діяльність з господарської діяльності комерційного виду відсутня ознака інноваційної, новаторського характеру підприємницької діяльності. Відповідно, має місце ототожнення господарської діяльності комерційного виду та підприємницької діяльності.

Отже, у чинному законодавстві господарська діяльність охоплює підприємницьку, але до неї не зводиться, а підприємницька діяльність, по суті, розглядається як господарська діяльність комерційного виду. У чинному законодавстві практично не згадується такий аспект підприємницької діяльності як її інноваційність, хоча за доктринальним визначенням, закріпленим в науці господарського права [22, с. 8], підприємницька діяльність розглядається як особливий вид господарської діяльності, для якої притаманні творчий пошук, новаторство, висування нових ідей і реалізація заходів для досягнення мети.

Таким чином, правомірним є висновок про відірваність змісту поняття «підприємницька діяльність» від змісту категорії «підприємництво», тобто про порушення взаємозв'язку категорії «підприємництво» та поняття «підприємницька діяльність». Адже інноваційність як фундаментальна ознака підприємництва у тлумаченні змісту підприємницької діяльності відійшла на другий план і втратила вирішальне значення.

Відсутність акценту саме на інноваційності (за Й. Шумпетером, отримання чогось, відмінного від попереднього) як визначальної риси підприємницької діяльності зумовило суттєве поширення цього поняття: сьогодні і у законодавстві, і в наукових дослідженнях воно застосовується як синонім господарської діяльності суб'єкта господарювання, яка спрямована на отримання прибутку. Саме тому сьогодні і у законодавстві, і у наукових дослідженнях за умовчанням спостерігається ототожнення підприємницької та господарської діяльності суб'єкта господарювання комерційного типу. А звідси – і широта застосування поняття «підприємницька діяльність», яка у такому контексті здійснюється в різних сферах та у різноманітних організаційно-правових формах. Тому суб'єктом підприємницької діяльності сьогодні в Україні вважається і фізична особа-підприємець, і приватне мале підприємство, і велике підприємство, і концерн тощо.

Фактичне ототожнення підприємницької діяльності з господарською діяльністю комерційного виду, яке має місце і у законодавстві, і у низці наукових поглядів, призвело до ототожнення понять «підприємницька діяльність» та «бізнес». Поширення таке ототожнення набуло у побутовому застосуванні, хоча зустрічається і в деяких наукових публікаціях (наприклад, поширеним є словосполучення «підприємства малого та середнього бізнесу»).

Поняття «підприємницька діяльність» та «бізнес» не є тотожними, хоча вони чітко не розмежовуються в науковій літературі, у законодавчих документах і тим більш у практичній діяльності

(табл. 2). І. Яремчук відзначила некоректність і неприпустимість їхньої взаємозамінюваності в науковій і тим більше в навчальній літературі через етимологічний незбіг цих слів:

бізнес (від англ. business) – справа, відповідно, бізнесмен (businessman) – ділова людина, людина справи, людина, що творить;

підприємництво (від англ. – entrepreneurship або найбільш уживаний варіант – enterprise) - заповзятливість, сміливість, ініціатива [12].

Таблиця 2

Відмінності понять «бізнес» та «підприємницька діяльність»

Бізнес	Підприємницька діяльність
Є більш широким поняттям (бізнес є обов'язковим атрибутом ринкових механізмів господарювання)	Є більш вузьким поняттям, видом господарської діяльності
Здійснюється заради одержання доходу (прибутку) від результатів діяльності у найрізноманітніших сферах – у виробництві та торгівлі товарами та послугами, банківській та страховій справах, при проведенні транспортних, орендних та інших операцій як видів діяльності	Здійснюється заради пошуку або розроблення підприємницької ідеї, інновацій і одержання прибутку від їхньої комерціалізації
Не обов'язково є ризиковим та інноваційний	Обов'язково є ризиковим та інноваційний

Довідка: складено авторами

Бізнес є більш широким поняттям, ніж підприємницька діяльність, оскільки до бізнесу належить і здійснення будь-яких одноразових комерційних угод в будь-якій сфері діяльності, які спрямовані на одержання доходу, тоді як підприємницька діяльність здійснюється на постійній основі.

Природа підприємницької діяльності є дещо іншою, вона обов'язково пов'язується з пошуком, заповзятливістю, сміливістю, ініціативою у пошуку нових комбінацій факторів виробництва, нових продуктів та технологій (виробництва, організації, управління).

Отже, поняття «бізнес», що є більш широким, ніж поняття «підприємницька діяльність», офіційного статусу в Україні не набуло, хоча є поширеним у повсякденному застосуванні для позначення саме підприємницької діяльності, яка у важливих сферах застосування цього поняття розглядається як господарська діяльність комерційного типу.

Бізнес та підприємницька діяльність у розумінні її як господарської діяльності комерційного виду мають спільні риси, які поєднують їх (рис. 1).

Довідка: складено авторами

Рис. 1. Спільні риси бізнесу та підприємницької діяльності

У вітчизняному науковому обігу не прижилося поняття «антрепренерство» (від франц. entrepreneuriat), введене Р. Кантільоном на початку XVIII століття, яке означає будь-яку діяльність, пов'язану з ризиком, ініціативну економічну діяльність, яка здійснюється на рахунок власних або позикових коштів, на свій ризик та під свою відповідальність, метою якої є отримання прибутку та розвиток власної справи, тобто, по суті, йдеться про підприємництво. Проте переважною мірою антрепренерство розглядається як посередницька підприємницька діяльність [17].

Зламати усталені у науковій сфері погляди на зміст поняття «підприємницька діяльність» (господарська діяльність комерційного типу) і внести відповідні зміни у сфері його застосування

(наприклад, законодавство та застосування правових норм) є складним процесом, який потребує, перш за все, значного часу. Більш доцільним представляється виділити з підприємницької діяльності у наявному її тлумаченні ту частину, якій, дійсно, притаманна інноваційність (пошук та комерціалізація інновацій) і позначити таку діяльність як венчурну.

Венчурна діяльність (venture business) – це сфера підприємницької діяльності, пов'язана з реалізацією інновацій у вигляді ризикових проєктів, що виникла на підставі поєднання фінансового та інноваційного підприємництва.

Предметом венчурної діяльності, зміст якої докладно розкритий у науковій літературі (наприклад, [23-25]), є пошук або розроблення наукової чи технічної ідеї, спроби її об'єктивізації, створення зразків і моделей, комерціалізація результатів наукових досліджень (їхня передача у виробництво). Спеціалізовану діяльність щодо виробництва і просування на ринок нових товарів у світовій практиці ведуть компанії і фонди венчурного капіталу та малі венчурні фірми (фірми «спін-офф» – фірми-«паростки»).

Виділення венчурної підприємницької діяльності представляється доцільним з таких міркувань:

воно дозволить застосовувати до її суб'єктів спеціальні форми державного регулювання, реально, а не декларативно стимулювати її, допомагати таким підприємцям;

формування у державній статистиці показника, що кількісно описує венчурну підприємницьку діяльність, дозволить отримати уявлення про масштаб інноваційної діяльності у країні. Адже сьогодні такий показник як «кількість підприємств, що займаються інноваційною діяльністю» таке уявлення отримати не дозволяє;

більш чітко можна сформулювати об'єкти різноманітних процесів в економіці країни. Наприклад, йдеться про такий об'єкт в економічній безпекології. Якщо підприємницька діяльність в економічній безпекології розглядається з наявних сьогодні позицій, то тоді «розмитим» є об'єкт економічної безпеки – підприємницька чи господарська діяльність (розгляд як об'єкта економічної безпеки господарської діяльності некомерційного типу позбавлений сенсу).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Подальший розвиток теорії підприємництва має виходити з уточнення змісту її фундаментальних категорій - «підприємництво» та «підприємницька діяльність». Визначенню змісту категорії «підприємництво» у вітчизняній економічній науці притаманний контекстуалізм (хоча і неяскраво виражений, оскільки більшість дослідників у визначенні змісту цієї категорії спираються на концепцію Й. Шумпетера), що, з одного боку, свідчить про її багатоаспектність, але, з іншого боку, кожного разу потребує уточнення позиції дослідника. За результатами узагальнення наявних визначень підприємництво як економічну категорію пропонується розглядати як економічні відносини суспільства та економічних агентів, пов'язані з пошуком, створенням та комерціалізацією інновацій, які з потужною рушійною силою розвитку економічної системи країни.

Категорію «підприємництво» об'єктивізує поняття «підприємницька діяльність», що дозволяє використовувати категорію у прикладних дослідженнях. Підприємницька діяльність і у законодавстві, і в науковій літературі розглядається як комерційний вид господарської діяльності. Для відокремлення із загального поняття «господарська діяльність» поняття «підприємницька діяльність» використовують низку ознак. Тому є підстави стверджувати про порушення взаємозв'язку категорії «підприємництво» та поняття «підприємницька діяльність», оскільки інноваційність як фундаментальна ознака підприємництва у тлумаченні змісту підприємницької діяльності втратила вирішальне значення.

Ототожнення підприємницької та комерційної господарської діяльності суб'єкта господарювання зумовлює не завжди виправдану широту застосування поняття «підприємницька діяльність», яка у такому контексті здійснюється в різних сферах та у різноманітних організаційно-правових формах, а її суб'єктом в Україні вважається і фізична особа-підприємець, і приватне мале підприємство, і велике підприємство, і концерн тощо. Тому представляється доцільним виділити з підприємницької діяльності ту її частину, якій, дійсно, притаманна інноваційність (пошук та комерціалізація інновацій) і позначити таку діяльність як венчурну. Але застосування такого поняття у реаліях вітчизняної економіки потребує відповідних досліджень.

Список використаної літератури:

1. Колесник Т.М. Історія розвитку підприємництва / Т.М. Колесник, О.С. Демидова, Д.А. Колесник // БізнесІнформ. – 2013. – № 1. – С. 332–334.
2. Мадзігон В. Історія розвитку підприємництва як соціально-економічного явища / В.Мадзігон // Молодь і ринок. – 2010. – № 7–8 (66–67). – С. 33-37. – URL : file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/Mir_2010_7-8_9.pdf.
3. Квасниця О. Еволюція підходів до трактування сутності підприємництва / О.Квасниця // Економічний аналіз. – 2012. – Вип. 10, Ч. 4. – С. 156–160.

4. Мочерний С.В. Основи підприємницької діяльності : навч. посібник / С.В. Мочерний, О.А. Устенко, С.І. Чеботар. – Київ : Академія, 2001. – 280 с.
5. Мазурок П.П. Історія економічних учень у запитаннях і відповідях : навч. посібник / П.П. Мазурок. – 2-ге вид., стер. – Київ : Знання, 2006. – 477 с.
6. Ковальчук В.М. Історія економіки та економічної думки : навч. посібник / В.М. Ковальчук, М.В. Лазарович, М.І. Сарай. – Київ : Знання, 2008. – 647 с.
7. Marshall A. Principles of Economics / By Alfred Marshall. – URL : <http://www.econlib.org/library/Marshall/marP.html>.
8. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку (исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла кон'юнктуры) / Й.Шумпетер. – Москва : Прогресс, 1982. – 199 с.
9. Філюк В. Інноваційна теорія підприємництва Й. А. Шумпетера / В.Філюк // Актуальні проблеми розвитку підприємницької діяльності в Україні : зб. наук. праць студентів, аспірантів та молодих вчених. – Вип. 8. – Київ : ВПЦ «Університет», 2008. – С. 117–124.
10. Друкер П. Бизнес и инновации / П.Друкер. – Москва : ИД «Вильямс», 2007. – 432 с.
11. Ануфрієва О.Л. Підприємницька діяльність : навч. посібник / О.Л. Ануфрієва, Т.Г. Пальчевська, Г.М. Лагоцька ; за наук. ред. О.Л. Ануфрієвої. – Івано-Франківськ, «Лілея-НВ», 2014. – 304 с.
12. Яремчук І.Л. Проблеми теорії і практики підприємництва в Україні / І.Л. Яремчук // Економічний аналіз. – 2014. – Т. 15, № 3. – С. 256–262.
13. Селєзньов В.В. Основи ринкової економіки України : посібник / В.В. Селєзньов. – Київ : Економічна освіта, 2006. – 686 с.
14. Правознавство : підручник / В.Ф. Опришко, Ф.П. Шульженко, С.І. Шимон та ін.; за заг. ред. В.Ф. Опришка, Ф.П. Шульженка. – Київ : КНЕУ, 2003. – 767 с.
15. Господарський Кодекс України. – URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
16. Верхан П.Х. Підприємець: його економічна функція та суспільно-політична відповідальність / П.Х. Верхан ; пер. з нім. – Київ : АО «Кодр», 1994. – 60 с.
17. Захарчин Г.М. Основи підприємництва : конспект лекцій для студентів спеціальності 08.050201 «Менеджмент організацій» / Г.М. Захарчин. – Львів : НУ університет «Львівська політехніка», 2012. – URL : <https://studopedia.org/6-10901.html>.
18. Варналий З.С. Мале підприємство: основи теорії і практики / З.С. Варналий. – Київ : Знання, КОО, 2001. – 277 с.
19. Основи економічної теорії : навч. посібник. Ч. 3 : Підприємство в ринковій економіці / за ред. Ю.В. Ніколенка. – Київ : НМК ВО, 1992. – 232 с.
20. Соболь М.С. Підприємство (початок бізнесу) / М.С. Соболь. – Київ, 1994. – 175 с.
21. Основи економічної теорії : підручник / за заг. ред. Л.С. Шевченко. – Харків : Право, 2008. – 448 с.
22. Господарське право України : підручник / за ред. В.М. Гайворонського та В.П. Жушмана. – Харків : Право, 2005. – 382 с.
23. Волохов О. Венчурний бізнес: сутність та особливості організації / О.Волохов – URL : <http://semperlegal.com/uk/venchurnij-biznes-sutnist-ta-osoblivosti-organizatsiy/>.
24. Кузьмін О.Є. Венчурний бізнес: управління та особливості розвитку : монографія / О.Є. Кузьмін, М.Б. Найчук-Хрущ, О.В. Гук. – Львів : ЗУКЦ, 2011. – 194 с.
25. Кисіль В.Л. Венчурний бізнес в Україні, його стан та характерні риси / В.Л. Кисіль, Р.В. Садловський. – URL : http://www.rusnauka.com/13_NPN_2010/Economics/65283.doc.htm.

References:

1. Kolesnyk, T.M., Demydova, O.S. and Kolesnyk, D.A. (2013), «Istorija rozvytku pidpryjemnyctva», *BiznesInform*, No. 1, pp. 332–334.
2. Madzigon, V. (2010), «Istorija rozvytku pidpryjemnyctva jak social'no-ekonomichnogo javyshha», *Molod' i rynek*, No. 7–8 (66–67), pp. 33–37, URL: file:///C:/Users/%D0%90%D0%BD%D0%BD%D0%B0/Downloads/Mir_2010_7-8_9.pdf
3. Kvasnycja, O. (2012), «Evoljucija pidhodiv do traktuvannja sutnosti pidpryjemnyctva», *Ekonomichnyj analiz*, Issue 10, Part 4, pp. 156–160.
4. Mochernyj, S.V., Ustenko, O.A. and Chebotar, S.I. (2001), *Osnovy pidpryjemnyctva koi' dijal'nosti*, Akademija, Kyi'v, 280 p.
5. Mazurok, P.P. (2006), *Istorija ekonomichnyh uchen' u zapytannjah i vidpovidjah*, 2nd ed., Znannja, Kyi'v, 477 p.
6. Koval'chuk, V.M., Lazarovych, M.V. and Saraj, M.I. (2008), *Istorija ekonomiky ta ekonomichnoi' dumky*, Znannja, Kyi'v, 647 p.
7. Marshall, A. (1920), *Principles of Economics*, URL: <http://www.econlib.org/library/Marshall/marP.html>
8. Shumpeter, J. (1982), *Teorija jekonomicheskogo razvittija (issledovanie predprinimatel'skoj prybyli, kapitala, kredita, procenta i cikla kon'junktury)*, Progress, Moskva, 199 p.
9. Fyljuk, V. (2008), «Innovacijna teorija pidpryjemnyctva J. A. Shumpetera», *Aktual'ni problemy rozvytku pidpryjemnyctva koi' dijal'nosti v Ukrai'ni*, zb. nauk. prac' studentiv, aspirantiv ta molodyh vchenyh, Issue 8, VPC «Universytet», Kyi'v, pp. 117–124.
10. Druker, P. (2007), *Biznes i innovacii*, ID «Vil'jams», Moskva, 432 p.
11. Anufrijeva, O.L., Pal'chevs'ka, T.G. and Lagoc'ka, G.M. (2014), *Pidpryjemnyctva dijal'nist'*, in Anufrijevoi', O.L. (ed.), *Lileja-NV, Ivano-Frankivs'k*, 304 p.

12. Jaremchuk, I.L. (2014), «Problemy teorii i praktyky pidpryjemnytva v Ukraini», *Ekonomichnyj analiz*, Vol. 15, No. 3, pp. 256–262.
13. Seleznev, V.V. (2006), *Osnovy rynkovoï ekonomiky Ukrainy*, Ekonomichna osvita, Kyi'v, 686 p.
14. Opryshko, V.F., Shul'zhenko, F.P., Shymon, S.I. and others (2003), *Pravoznavstvo*, in Opryshko, V.F. and Shul'zhenko, F.P. (ed.), KNEU, Kyi'v, 767 p.
15. Verhovna Rada Ukrainy (2012), *Gospodars'kyj Kodeks Ukrainy*, URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
16. Verhan, P.X. (1994), *Pidpryjemec': jogo ekonomichna funkciya ta suspil'no-politychna vidpovidal'nist'*, Translated from German, AO «Kodr», Kyi'v, 60 p.
17. Zaharchyn, G.M. (2012), *Osnovy pidpryjemnytva*, konspekt lekcij dlja studentiv special'nosti 08.050201 «Menedzhment organizacij», NU universytet «L'vivs'ka politehnika», L'viv, URL: <https://studopedia.org/6-10901.html>
18. Varnalyj, Z.S. (2001), *Male pidpryjemnytvo: osnovy teorii i praktyky*, Znannja, KOO, Kyi'v, 277 p.
19. *Osnovy ekonomichnoi teorii* (1992), Part 3, «Pidpryjemnytvo v rynkovij ekonomici», in Nikolenko, Ju.V. (ed.), NMK VO Kyi'v, 232 p.
20. Sobol', M.S. (1994), *Pidpryjemnytvo (pochatok biznesu)*, Kyi'v, 175 p.
21. *Osnovy ekonomichnoi teorii* (2008), in Shevchenko, L.S. (ed.), Pravo, Harkiv, 448 p.
22. *Gospodars'ke pravo Ukrainy* (2005), in Gajvorons'kogo, V.M. and Zhushmana, V.P. (ed.), Pravo, Harkiv, 382 p.
23. Volohov, O. (2014), «Venchnyj biznes: sutnist' ta osoblyvosti organizacii», URL: <http://semperlegal.com/uk/venchnyj-biznes-sutnist-ta-osoblyvosti-organizatsiy/>
24. Kuz'min, O.Je., Najchuk-Hrushh, M.B. and Guk, O.V. (2011), *Venchnyj biznes: upravlinnja ta osoblyvosti rozvytku*, monografija, ZUKC, L'viv, 194 p.
25. Kysil', V.L. and Sadlovs'kyj, R.V. (2010), «Venchnyj biznes v Ukraini, jogo stan ta harakterni rysy», URL: http://www.rusnauka.com/13_NPN_2010/Economics/65283.doc.htm

Козаченко Ганна Володимирівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів і банківської справи Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Наукові інтереси:

- економічна безпека регіону та підприємства;
- витрати підприємства.

Арзуманян Анжеліка Сергіївна – аспірантка кафедри фінансів і банківської справи Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Наукові інтереси:

- економічна безпека підприємницької діяльності.

Стаття надійшла до редакції 13.03.2019.